

Череповська Наталія Іванівна

кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник,
завідувачка відділу психології масової комунікації та медіаосвіти,
Інститут соціальної та політичної психології НАПН України,
м. Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0001-5772-0074>
cherepovska@gmail.com

**ПАТРІОТИЧНИЙ СКЛАДНИК ЦІННІСНО-СВІТОГЛЯДНОЇ СТРАТЕГІЇ
ЦИФРОВІЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА ТА ОСВІТИ
В УМОВАХ ВІЙНИ**

Актуальність дослідження полягає у виявленні потенціалу патріотизму як сукупності розвинених духовно-моральних якостей, когнітивних, практичних умінь в умовах цифровізації суспільства, освіти і довготривалої війни.

Мета статті – визначити патріотичний складник ціннісно-світоглядної стратегії Концепції цифрової медіаосвіти та способи її оптимізації в кіберпросторі.

Методологічні засади. Дослідження базується на засадах цифрового гуманізму, зокрема на таких духовно-моральних принципах, як підтримання людиноцентризму в протидії дегуманізації війною, а також права людини на свободу самовираження та її моральної відповідальності за свої дії в кіберпросторі; на засадах Концепції цифрової медіаосвіти воєнного і повоєнного суспільства; на медіапсихологічній моделі стратегій патріотичної цифрової поведінки.

Результати дослідження. Здійснено огляд теоретико-методологічних напрацювань у ціннісно-світоглядному контексті і на засадах філософії цифрового гуманізму. Уточнено медіапсихологічну модель патріотичної активності користувачів у кіберпросторі. Доповнено суть стратегій патріотичної активності в умовах цифровізації суспільства та інформаційної війни. Окреслено тактики стратегій і ментально-когнітивні, практичні вміння, які їх забезпечують.

Перспективи практичного застосування результатів дослідження полягають в оптимізації патріотичного виховання в умовах цифровізації суспільства, освіти і довготривалої війни, зокрема в сприянні формуванню адекватної цифрової патріотичної поведінки молоді в кіберпросторі.

Ключові слова: ціннісно-світоглядна стратегія; патріотичний складник світогляду; патріотична активність у соцмережах; патріотична цифрова поведінка; етичний складник патріотичної поведінки.

Nataliya I. Cherepovska

Ph.D. in Psychology,
Head of the Department of Psychology of Mass Communication
and Media Education,
Institute of Social and Political Psychology
of the National Academy of Sciences of Ukraine,
Kyiv, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0001-5772-0074>
cherepovska@gmail.com

**PATRIOTIC COMPONENT OF THE VALUE–WORLDVIEW STRATEGY
OF SOCIETY AND EDUCATION DIGITALIZATION IN WARTIME CONDITIONS**

Relevance of the research lies in identifying the potential of patriotism as a set of developed spiritual and moral qualities, cognitive and practical skills in the context of digitalization of society, education, and war.

The purpose of the article is to define the patriotic component of the value–worldview strategy in the Concept of Digital Media Education and outline ways to optimize it within cyberspace.

Methodological foundations. The study is conducted within the framework of digital humanism, particularly emphasizing such spiritual and moral principles as the preservation of human-centeredness in countering the dehumanization caused by war; the principle of human rights to freedom of expression; and moral responsibility for one's actions in cyberspace. The research also relies on the Concept of Digital Media Education for Wartime and Postwar Society and the media psychological model of patriotic digital behavior strategies.

Research results. The article reviews theoretical and methodological developments in the value–worldview context and the philosophy of digital humanism. The media psychological model of patriotic user activity in cyberspace is clarified. The essence of patriotic activity strategies under conditions of social digitalization and information warfare is expanded. Tactical components of these strategies, along with the corresponding mental-cognitive and practical skills, are outlined.

Practical implications of the study lie in optimizing patriotic education and, in particular, fostering the development of adequate forms of patriotic digital behavior among youth in cyberspace.

Keywords: value-worldview strategy; patriotic component of worldview; patriotic activity in social media; patriotic digital behavior; ethical dimension of patriotic behavior.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Проблема ціннісно-світоглядної стратегії цифровізації суспільства та освіти в Україні полягає передусім у світоглядному, ідеологічному протистоянні двох світів – демократичного і тоталітарного. Нині це протистояння трансформувалося в повномасштабну російсько-українську війну і значно посилюється через ворожу пропаганду, дезінформацію, медіатравмування населення України воєнним контентом. Зокрема, зазначена проблема у форматі ідеологічної війни породжує ризик спотворення національної ідентичності українців, викривлення їхніх ціннісно-світоглядних переконань і патріотизму як ставлення до батьківщини. Саме тому нинішню війну рф проти України часто визначають як війну ідентичностей (Васютинський, 2024). Також відмітною особливістю зазначеної політичної, соціально-психологічної проблеми є те, що ця війна відбувається в ускладнених умовах – поширення цифровізації українського суспільства, освіти і водночас розгорнутої інформаційної війни в кіберпросторі. Тобто загроза втрати територій, політичної суб'єктності держави через «гарячу» війну, а також шалений інформаційний вплив на свідомість громадян України, спрямований на руйнування національної ідентичності та роз'єднання нації, – усе це становить глобальну політичну, національну, а також соціально-психологічну проблему. Оскільки такий руйнівний тиск у медіаінформаційному, цифровому просторі останнім часом неймовірно посилюється, то розв'язання цієї проблеми значно ускладнюється і потребує непростих, комплексних рішень.

Одним із способів розв'язання означеної проблеми є, на нашу думку, актуалізація патріотизму, який здатен зміцнити національну ідентичність й об'єднати українське суспільство. Тому теоретичне обґрунтування і просування ідеї патріотизму як дієвої стратегії, особливо важливої в умовах ідеологічної, інформаційної війни, безумовно, на часі. На переконання вітчизняних учених, найбільш ефективним способом єднання українського суспільства є патріотизм у контексті філософії гуманізму і демократії (Іщенко, 2022), патріотизм як складник ціннісно-світоглядної стратегії у вітчизняній концепції цифрової медіаосвіти в умовах війни і повоєнного відновлення (Концепція цифрової медіаосвіти..., 2025), оптимізація патріотичної активності в кіберпросторі як потужному сучасному комунікативному середовищі для протидії ворожій пропаганді й водночас просування власних цінностей і смислів відповідно до принципів цифрового гуманізму (Череповська, 2024а).

Тому серед завдань дослідження були такі:

означити теоретичне підґрунтя ціннісно-світоглядної стратегії цифровізації суспільства та освіти на підставі останніх досліджень і публікацій;

виокремити патріотичний складник ціннісно-світоглядної стратегії як важливу функцію прояву патріотизму в кіберпросторі;

окреслити напрями оптимального прояву патріотизму як реалізації ціннісно-світоглядної стратегії в кіберпросторі та акцентувати на здатності протидії ідеологічним впливам в умовах інформаційної війни та просуванні власних, українських, ідей і цінностей на засадах цифрового гуманізму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наразі науковці розглядають різні аспекти ціннісно-світоглядної стратегії життя людини. На нашу думку, варто окремо акцентувати на суті системотвірних складників ціннісно-світоглядної стратегії цифровізації суспільства та освіти в умовах війни. Ідеться про стратегію, цінності, світогляд.

Так, феномен ціннісно-світоглядної стратегії життя людини в умовах цифровізації суспільства, освіти в умовах війни та ідеологічного протиборства зокрема разом з безпековою та економічними стратегіями становить один із складників запропонованої концептуальної моделі цифрової медіаосвіти в Україні. У контексті нашого дослідження ціннісно-світоглядна стратегія представлена складником патріотизму, зокрема в інформаційній сфері та кіберпросторі, що, власне, є дуже важливим чинником формування морально-психологічної стійкості українців та досягнення перемоги (Найдьонова, & Найдьонов, 2024).

Класичне поняття «стратегія», що походить з давньогрецької, можна трактувати як мистецтво полководця, як науку ведення війни; це одна з галузей військового мистецтва як його найвищий вияв. Відповідно, у цьому розумінні стратегія охоплює питання теорії і практики підготовки саме до війни, її планування та ведення, досліджує і впливає на закономірності її перебігу (Стратегія). Нині, у більш сучасному розумінні, стратегію трактують як загальний, недеталізований план, який може охоплювати довготривалий проміжок часу, а також спосіб досягнення важливої мети. Отож завданням стратегії стає ефективне використання наявних ресурсів для реалізації плану. Особливо актуальною стратегія як спосіб дій стає в ситуації, коли для прямого досягнення основної мети наявних ресурсів недостатньо.

У вітчизняній психологічній науці стратегію розглядають переважно як домінуючу тенденцію в інтелектуальній поведінці людини (Моляко, 2018; Яковенко, 2005). Так само педагогіка – як наука, так і практика – розробляє і висуває дуже багато різних видів стратегій і тактик переважно інструментального характеру, які відповідають багатьом аспектам навчання і засвоєння конкретних знань, комунікації між педагогом і учнями, батьками і дітьми тощо. Цікавими і глибокими, на нашу думку, є такі стратегії виховного спрямування, як-от: соціалізувальне виховання; акмеологічна реалізація потенційних можливостей; культурологічна стратегія, спрямована на формування етнічної ідентичності; екзистенційна стратегія як поєднання педагогічного впливу і саморефлексії та самовиховання людини (Стратегія і тактика виховання...).

У контексті нашого дослідження стратегія людини в умовах цифровізації суспільства, освіти та ідеологічного протистояння з ворогом спрямована передусім на збереження і посилення традиційних ціннісно-світоглядних принципів українського суспільства і, відповідно, представлена двома основними аспектами – ціннісним і світоглядним.

Ціннісний аспект стратегії. Цінністю загалом може бути будь-яке матеріальне або ідеальне явище, котре має важливе значення як для окремої людини, так і суспільства в цілому. Заради цінності або цінностей людина/суспільство діє, витрачає сили, час, фінанси, певні зусилля, ресурси тощо, бо цінності становлять сенс життя, сенс існування. Зокрема, духовні цінності, як уявлення більшості людей про те, що таке добро, справедливість, патріотизм, любов, дружба тощо, є соціально схвалюваними і значущими для суспільства (Цінність).

Огляд досліджень показує, що в гуманітарних науках є чимало класифікацій цінностей. Розгляньмо актуальні саме для нашого дослідження.

Наприклад, під кутом зору філософії традиційно виокремлюють релігійні, етичні, естетичні, логічні, економічні цінності. Так само в соціології цінності розглядають як нормативи або регулятори діяльності людини в соціумі, поділяючи їх на цінності-норми,

цінності-ідеали, цінності-цілі та цінності-засоби. У психології практикують різні моделі, в яких цінності структуруються: за предметом або змістом об'єктів, на які вони спрямовані, – соціально-політичні, моральні, економічні; за суб'єктом ставлення – суспільні, цінності соціальних груп, колективні, індивідуальні (Долинська, 2008).

За іншою класифікацією цінності розподіляють на: абсолютні (доброта, любов, правда, справедливість, гідність, свобода, чесність); національні (патріотизм, національна гідність, державотворчі прагнення, історична правда, інтенція до єднання); громадянські (права і свободи, обов'язки, соціальна гармонія, повага до закону); сімейно-родинні (подружжя вірність, турбота про дітей, гармонійність стосунків у родині, пам'ять предків); особистісні (риса характеру, поведінка, стиль приватного життя). Є багато класифікацій цінностей, у яких відбивається тенденція саме щодо їх загального розподілу: суспільні та індивідуальні, колективістські та індивідуалістські цінності (Матяж, & Березянська, 2013).

У процесі соціалізації особистість спочатку від родини, близького оточення, а пізніше – від соціуму отримує інформацію про суспільно значущі, моральні цінності, які згодом можуть повністю або частково стати її психологічним надбанням. У найкращому разі ці цінності стають для неї ціннісними орієнтирами в житті. Вважається, що ціннісні орієнтації мають дві компоненти – когнітивну і емоційну. Якщо перша забезпечує процес прийняття цінностей суспільства, то друга – охоплює безпосередньо переживання індивіда щодо його ставлення до цінностей.

Крім того, ціннісні орієнтації людини утворюють багаторівневу структуру, представлену саме системою цінностей – стійкою організацією переконань, що стосуються найкращих моделей поведінки або підсумкових станів у континуумі відносної важливості. Тому цінності є компонентом ментальної структури особистості, яка відображає життєвий досвід, накопичений нею в процесі індивідуального розвитку. Ціннісні орієнтації являють собою серцевину свідомості, завдяки якій особистість і приймає рішення щодо важливих життєвих питань (Матяж, & Березянська, 2013).

Ціннісні орієнтації, які відображають особистісну значущість соціальних, культурних, моральних цінностей та зумовлюють ціннісне ставлення до дійсності, здатні регулювати спрямованість людини, міру її зусиль, визначати мотиви і цілі діяльності. Наявність усталених ціннісних орієнтацій свідчить про зрілість людини як особистості. Водночас у процесі життєдіяльності людини вони є маркером ієрархій переваг – матеріальних чи духовних цінностей. Ціннісна орієнтація, сформована на рівні переконань, відповідно проявляється в реальній поведінці і діяльності особистості (Кабиш-Рибалка, 2014).

Саме тому духовно-моральні цінності особистості є важливим складником її світогляду, гармонійною основою його формування. Особливо це важливо, коли йдеться про становлення світогляду підростаючого покоління. Серед складників світогляду чільне місце посідають цінності, неподільною основою яких є саме такі якості, як духовність і моральність (Іванченко, 2009). Дослідники вважають, що саме патріотизм є інтеграційною основою відродження духовних цінностей українського народу (Лучанінова, 2022). Так само серед цінностей самого патріотизму як цілеспрямованості на об'єднання українського суспільства основну роль мають відігравати цінності прогресивної філософії гуманізму і демократії. Зокрема, таку духовну цінність, як «патріот України», слід розглядати в аксіологічному контексті філософії гуманізму і демократії (Іщенко, 2022). Дослідники в галузі педагогічних наук вважають, що аксіологічний підхід дає змогу під час вивчення різноманітних педагогічних явищ і процесів визначати стратегії їх подальшого розвитку з позиції уведення певних ціннісних орієнтирів як актуальних і перспективних цілей. Тому виховання патріотизму як ціннісної домінанти у дітей та учнівської молоді має бути одним з основних ціннісних

орієнтирів у позашкільній освіті (Мачуський, 2023). Крім того, українські вчені вже традиційно акцентують на ціннісній компоненті патріотизму як особливому, безумовному і високосмисловому почутті-цінності, що визначає як ставлення особистості до народу, батьківщини, держави, так і до самої себе (Бех, 1997).

Світоглядна компонента стратегії. У широкому розумінні світогляд, як форма самосвідомості людини і суспільства загалом, являє собою систему узагальнених поглядів щодо місця людини у світі та її взаємовідносин з ним. Світогляд, як система понять, переконань та уявлень людини про довкілля, історію, світобудову, релігію, становить її внутрішній світ. Зазвичай світогляд базується на співвіднесенні дійсного і уявного, теорії і практики, досвіду, переконань та ідеалів. У ньому поєднуються в єдину систему принципи, знання, ідеали, цінності, надії, вірування, погляди на сенс і мету життя, які й визначають діяльність як індивіда, так і соціальної чи національної групи та органічно включаються у людські вчинки й норми поведінки. Структурно світогляд поділяється на низку рівнів: 1) *світобачення*, яке формується на основі різних принципів, наприклад принципу гуманізму; 2) *світовідчування* як індивідуального, сімейного, так і групового, етнічного, класового, суспільного і загальнолюдського досвіду; 3) *світорозуміння*, яке формується на основі знання; 4) *світосприймання*, яке базується на таких загальнолюдських універсальних духовних цінностях, як-от: щастя, любов, істина, краса, добро, свобода, справедливість тощо.

Переконання – важливий складник світогляду людини, що відбиває її усталений погляд на щось, певну думку про щось, певність у чомусь. Вони стають передумовою усвідомленої мотивації до дій, які відповідають поглядам і принципам людини. Так, завдяки усвідомленню патріотичні переконання мають стати потребою і системою мотивів патріотичної активності особистості. І саме тому мотиви спонукатимуть патріота діяти/чинити відповідно до власних поглядів, принципів, ціннісних орієнтацій, спрямованих на добробут батьківщини.

Отже, огляд наукових джерел показав, що концептуальні засади ціннісно-світоглядної стратегії та її патріотичного складника зокрема – це складний соціально-психологічний конструкт, який ґрунтується на певних світоглядних позиціях, переконаннях і функціонально обумовлений сукупністю універсальних духовних і моральних цінностей, актуальних для людини, соціуму, та цілеспрямований на реалізацію певних/конкретних дій, зокрема в умовах цифровізації суспільства, освіти і довготривалої війни. Саме тому патріотизм як соціально-психологічне духовно-моральне утворення є невід’ємним складником ціннісно-світоглядної стратегії трансформації суспільства та освіти. Особливого значення він набуває в умовах інформаційної війни як ресурс протидії ворожим цінностям і смыслам, а також просування власних проукраїнських ідей і сенсів у процесі ідеологічного протистояння.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, виокремлення нерозв’язаних частин загальної проблеми. Здійснений нами аналіз публікацій з означеної теми показав, що патріотизм як специфічний прояв в умовах цифрової реальності й інформаційної війни зокрема, крім авторських напрацювань (Череповська, 2020–2025), у дослідженнях інших науковців наразі не представлений. Варто зазначити, що новизна прояву патріотизму в кіберпросторі не заступає його змістової суті, як-от: любов до батьківщини, патріотичні переконання, дії, вчинки для її добробуту, проте акцентує на реалізації його нових функціональних особливостей. Так, наприклад, людина в кіберпросторі може прямо або опосередковано, відповідно до мети, означити свою патріотичну позицію багатьма способами: від «уподобайки» під патріотичним контентом, створеним іншими, до написання власного посту чи створення оригінального візуального контенту патріотичного змісту. Також у реальному світі кіберпростору вона може знайти однопумців, робити різні донати, і для ЗСУ зокрема, брати участь у

патріотичних флешмобах або створювати власні, а також протидіяти ворожій пропаганді, інформаційним вкидам. Разом з тим майже необмежені функціональні можливості кіберпростору можуть стимулювати і певні ускладнення, наприклад порушення етичності цифрової патріотичної поведінки користувачів соцмереж, зокрема принципів гуманізму (Череповська, 2024b); реальну загрозу впливу ворожих інформаційних, ідеологічних маніпуляцій, провокацій, що вкупі може піддати сумніву патріотичні ідеали, цінності молодого перцепієнта.

У контексті ціннісно-світоглядної стратегії ці та інші особливості патріотизму в кіберпросторі набувають особливої значущості як з погляду загального плану патріотичної активності в нових умовах кіберпростору, так і окреслення його більш конкретних функцій. Наприклад, формування *цілеспрямованості* цифрової патріотичної поведінки в соцмережах передбачає рефлексію: «з якою метою я маю це робити?»; дотримання *правил і настановлень етичної поведінки в кіберпросторі* як свідоме визначення чітких меж між принципами гуманізму і дегуманізації, етичним і неетичним контентом, цифровою етичною і неетичною поведінкою в соцмережах. Однак вищезазначене і ще багато чого іншого, що стосується проєкції патріотизму молоді в іншій реальності, практично залишається досі поза увагою дослідників.

Мета дослідження – уточнити особливості патріотичного складника ціннісно-світоглядної стратегії цифровізації суспільства та освіти в умовах війни та визначити способи його оптимізації в кіберпросторі.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів

1. На підставі аналізу останніх досліджень і публікацій визначено теоретичне підґрунтя ціннісно-світоглядної стратегії цифровізації суспільства та освіти. Так, коли йдеться про *філософський аспект* нашого дослідження, то, як ми вже зазначали, воно базується на принципах цифрового гуманізму. Передусім це принцип свободи творення цифрового продукту і моральна відповідальність за його форму й зміст (Цифровий гуманізм), а також підтримання людиноцентризму як інструменту протидії дегуманізації війною і забезпечення прав та свобод людини (Концепція цифрової медіаосвіти..., 2025). Також *теоретичним підґрунтям* дослідження стала ціннісно-світоглядна стратегія, представлена складником патріотизму в інформаційній сфері та кіберпросторі, яка є важливим засобом формування морально-психологічної стійкості українців та досягнення перемоги в російсько-українській війні.

Ціннісно-світоглядна стратегія є не тільки об'єктом нашого дослідження, а й одним із трьох структурних складників Концепції цифрової медіаосвіти. І саме ціннісно-світоглядну стратегію, на нашу думку, можна вважати одним з пріоритетних напрямів розвитку цифрової медіаосвіти. Ставлячи за мету демократичний розвиток країни, зазначена стратегія передбачає як розвиток цифрового громадянства, української ідентичності, так і патріотизму в цифровому середовищі. Нова концепція становлення медіаосвіти в Україні виводить медіа- і цифрову грамотність далеко за межі інструментальних умінь. Зокрема, у площині ціннісно-світоглядного підходу додаються ціннісний і етичний складники, які окреслюють коло стратегічно важливих питань: заради чого набувати і використовувати компетентності цифрової медіаосвіти?, навіщо потрібні ці вміння?, як вони впливають через наші дії і вчинки на навколишній світ і життя – своє та інших людей, що перебувають в інших умовах і культурних спільнотах? Відповідно, світоглядний культурний складник, спрямований на забезпечення функціонування демократичної політичної системи суспільства України з її цінностями людяності, протилежними тоталітарним режимам, передбачає і патріотизм в інформаційній сфері та кіберпросторі як важливий елемент, як запоруку стійкості і досягнення перемоги (Найдьонова, & Найдьонов, 2024).

2. Патріотичний складник ціннісно-світоглядної стратегії та його функції в кіберпросторі.

Стратегія життя сучасної людини, особливо в умовах глобальних цивілізаційних змін, вимагає від неї неабияких зусиль щодо виживання на всіх рівнях існування: від зовнішніх політичних, економічних, екологічних, побутових до внутрішніх психологічних, моральних, світоглядних. В Україні в умовах цифровізації суспільства, ускладнених повномасштабною війною, і зокрема інформаційною, яка актуалізується саме в цифровому просторі, постає соціально-психологічна проблема оптимальної стратегії поведінки користувачів у соцмережах і кіберпросторі загалом.

Для розвитку патріотизму як квінтесенції ціннісно-світоглядної стратегії молоді в кіберпросторі і соцмережах зокрема ми пропонуємо *медіапсихологічну модель*, спрямовану на конструктивну оптимізацію прояву взаємовпливу «людина-медіа». Модель базується на таких феноменах: 1) *вплив медіа на людину і суспільство* та 2) *вплив людини і суспільства на медіа*. (Під загальноприйнятим терміном «медіа» ми розуміємо медіаінформаційні, цифрові технології) (Череповська, 2024а).

Перший варіант впливу: вплив медіа на людину і суспільство. Медіаінформаційні, цифрові технології за допомогою інформації, закодованої в цифру, і зокрема через медіацифровий контент, здатні здійснювати емоційно-когнітивний вплив на сприйняття, свідомість як окремої людини, так і суспільства в цілому чи його певної частини. Медіацифровий контент як потенційний інструмент впливу охоплює такі *типи* інформації: аудіальну, візуальну, відео, текстову, змішану. Відповідно, ці типи інформації мають різне техногенне походження і різні способи кодування, що зумовлює наявність багатьох *форматів* та їх різновидів за *жанрами* як змістовим наповненням (Digital content, 2025). Тому, у нашому викладі, зміст контенту, який наповнює кіберпростір, тим більше в умовах війни, є дуже важливим. Вміст будь-якого формату і жанру в умовах ідеологічного протистояння може мати широкий змістовий діапазон – від патріотичного до відверто ворожого, пропагандивного, або ж, навпаки, приховано провокативного, такого, що відволікає від насущних проблем. Тобто арсенал засобів психологічного впливу чималий.

За інформацією «Детектор Медіа», яке оприлюднило дані дослідницької компанії DataReportal у межах глобального звіту Digital 2025, на січень 2025 року переважна частина населення України, а саме 31,5 млн осіб, були користувачами інтернету, тобто мали вільний доступ до кіберпростору (Зінченко, 2025). Якщо припустити, що чимало користувачів «недостатньо підготовлені», а саме мають низький рівень медіаінформаційної, цифрової культури й нерозвинене критичне мислення зокрема, то для них є реальна психологічна загроза підпасти під вплив дезінформації, небажаного пропагандивного, провокаційного контенту, що може призвести (і часто-густо призводить) до руйнування особистих ціннісно-світоглядних орієнтацій, трансформації переконань. Варто мати на увазі не тільки дорослих людей, малоосвічених з погляду медіаінформаційної, цифрової грамотності, а й молодь. Зазвичай молоді люди в «інструментальному» плані переважно є, так би мовити, більш «просунутою» аудиторією, на відміну від старшого покоління. Водночас більшості з них бракує адекватних уявлень про світ, усталених переконань і морально-ціннісних орієнтирів, чіткої світоглядної позиції, вони ще не мають достатнього життєвого досвіду і не визначилися щодо свого місця в цьому світі. Усе це робить їх психологічно вразливою соціальною групою.

Небезпека підпасти під негативний, зокрема пропагандивний, психологічний, вплив контенту загрожує й іншим соціальним верствам суспільства. Це можуть бути як прихильники політичних ідей (демократичних, радикально-патріотичних, проросійських тощо), прибічники політичних лідерів і видатних діячів (Зеленського, Порошенка,

Залужного чи інших), так і виборці на чергових президентських виборах, учасники масових рухів (майданів, волонтерства, акцій протесту та ін.). Увага таких соціальних груп й окремих особистостей фокусується виключно на конкретних ідеях, персоналіях, подіях. Саме тому ця зацикленість на певній конкретиці заважає їм сприймати інші «версії» більш різноманітної реальності навколо себе. І саме тому звужене світосприйняття становить для них неабияку небезпеку – підпасти під ментально, психологічно спрямований інформаційний вплив. Крім того, вразливими з погляду адекватного/неадекватного сприйняття інформації можна вважати й певні групи: аудиторії постійних глядачів того чи іншого телеканалу, підписників певних сайтів, «відданих» adeptів популярних і непопулярних ідей, політиків, «знакових» аналітиків, журналістів тощо.

Другий варіант впливу: вплив людини і суспільства на медіа. Людина як користувач медіаінформаційних, цифрових технологій здатна не тільки пасивно сприймати техногенний продукт, а й активно реагувати і впливати на нього. Так, найпростішою реакцією вираження емоцій у стрічці соцмереж є запрограмована можливість реагування на будь-який контент за допомогою простих опцій, які за градацією від позитиву, співчуття, сумування до незгоди, злості («лайк» ... «дизлайк») здатні відобразити ставлення користувача до конкретного контенту. Крім того, є можливість технічно видаляти контент зі своєї сторінки або, навпаки, поширювати його серед друзів. Також користувачі можуть розміщувати певний (обраний) контент у будь-якій мережі, на будь-якій платформі і в такий спосіб, певною мірою опосередковано, впливати як на загальний зміст кіберпростору, так і окремі, тематичні групи інших користувачів. Тобто користувачі продукції «третього» світу потенційно мають свободу вибору – і це важливо: виразити свою будь-яку емоційну реакцію в межах програми, сприймати або не сприймати той чи інший цифровий контент, поширювати або ігнорувати його тощо. У такий спосіб люди можуть опосередковано впливати на медіа – на загальне змістове наповнення кіберпростору.

Найчастіше користувачі свідомо або несвідомо керуються власними інтенціями в уподобаннях щодо певного формату, споживання певного змісту інформації, які відповідають їхній особистій системі цінностей, інтересів. Зокрема, патріотично налаштовані користувачі для просування патріотичних ідей і своїх переконань зокрема спираються на власні світоглядні позиції, набуту систему цінностей і смислів. Крім того, користувачі-патріоти можуть активізувати свій вплив на загальний контент у соціальних мережах не тільки поширюючи патріотичний контент, створений іншими, а й створюючи власний оригінальний контент патріотичного змісту. У такий спосіб вони наповнюють мережу патріотичним змістом, просуваючи українські цінності і смисли. Таку патріотичну активність у цифровому просторі, якщо вона для користувача стає цілеспрямованою і регулярною, можна вважати цифровою патріотичною поведінкою (Череповська 2024a).

Медіапсихологічна модель оптимальної патріотичної активності людини в кіберпросторі, яка спирається на двосторонній вплив систем «медіа-людина» і «людина-медіа», ґрунтується на двох провідних стратегіях цифрової патріотичної поведінки користувачів соцмереж. Це: *стратегія свідомої протидії* пропаганді, маніпуляціям, дезінформації і *стратегія створення і поширення* оригінального патріотичного контенту (Череповська, 2024a).

Відповідно, особливостями патріотичного складника ціннісно-світоглядної стратегії цифровізації суспільства та освіти в умовах війни є передусім спрямування молодих користувачів-патріотів на активність: *протидіяти впливу медіа* на людину через пропаганду, ворожу ідеологію, а також *впливати на медіа*, конструюючи український контент у кіберпросторі для збереження українських цінностей і смислів, просуваючи

українські ідеї і цінності, поширюючи власне розуміння майбутнього України та визначаючи шляхи її розвитку.

3. Роль інструменту оптимізації українського сегмента кіберпростору в контексті патріотичного виховання молоді правомірно належить медіаосвіті.

Вітчизняна концепція цифрової медіаосвіти в умовах війни та поглиблення цифровізації суспільства й освіти зокрема наголошує на значущості ціннісно-світоглядної стратегії, представленої патріотичним складником. Патріотичний складник є дуже важливим не тільки з погляду зміцнення національної ідентичності української молоді, а й формування її морально-психологічної стійкості під час війни, зокрема в інформаційній сфері та кіберпросторі, де розгортається ідеологічна, інформаційна війна.

Так, проведене на початку 2025 р. дослідження студентської молоді, спрямоване на виявлення особливостей прояву нею патріотичної активності в кіберпросторі як складника ціннісно-світоглядної стратегії патріотизму в соцмережах, показало такі результати. З'ясувалося, що 96 % респондентів вважають важливим бути обізнаними/поінформованими щодо подій у країні; категоричне неспоживання/ігнорування контенту, який походить з країни-агресора, як моральна позиція представлена у 76,7 % молоді; про патріотичну активність у соцмережах у форматі написання коментарів, репостів щодо подій у країні заявили 48,3 % студентів, а поширення українського патріотичного контенту визнали значущою для себе діяльністю 47 % опитаних. Варто зазначити, що отримані результати помітно поліпилися порівняно з результатами опитування студентської молоді у 2020 році. Про це йшлося в доповіді, присвяченій особливостям патріотизму української молоді в умовах цифровізації суспільства та інформаційної війни, яку авторка цієї статті зробила на методологічному семінарі «Стратегічні орієнтири та інноваційні практики утвердження української національної ідентичності в умовах воєнного стану» 3 квітня 2025 р.

На нашу думку, оптимізація прояву молоддю патріотизму в кіберпросторі як реалізація ціннісно-світоглядної стратегії полягає в розвитку таких духовно-моральних якостей і когнітивно-практичних умінь молоді, як-от: 1) здатність цілеспрямовано й активно *протидіяти* ворожим ідеологічним впливам у соцмережах, уміння виявляти і практично *знешкоджувати* ворожий пропагандивний контент; 2) інтенція *просувати* українські духовні цінності і сенси шляхом активного *поширення* наявного в мережі патріотичного контенту, створеного іншими, а також *створення* власного, оригінального патріотичного контенту.

Важливою передумовою патріотичної активності в кіберпросторі є філософське підґрунтя *цифрового гуманізму*: свобода висловлювання і творення контенту, а також моральна відповідальність особистості за цю свободу перед іншими агентами кіберпростору. Тобто патріотична поведінка молоді в кіберпросторі має спиратися на морально-етичні принципи і реалізуватися з огляду на ці принципи. Відповідно, реалізація свободи висловлювань, опцій поширення/створення контенту патріотичного змісту має відображати патріотичний складник ціннісно-світоглядної стратегії виключно в морально-етичному, прийнятному для нашого суспільства, форматі.

А проте морально-етичний аспект патріотичної поведінки користувачів у кіберпросторі не є повністю задовільним. Так, наприклад, проведений тематичний аналіз дослідження 2024 року показав, що 75 % патріотичного контенту, поширеного в українському сегменті соцмереж, має прийнятний морально-етичний зміст і форму. Натомість 25 % виявленого патріотичного контенту за змістом і формою однозначно є таким, що за моральними та етичними ознаками не відповідає культурним цінностям і нормам. Зокрема, такий контент характеризується вживанням обценної лексики, лихослів'я, а також непристойними, відверто аморальними або негуманними зображеннями, що в цілому спотворює моральні цінності українського народу, його

світоглядні традиції (Череповська, 2024b). Вважаємо, що саме етичний аспект патріотичного складника ціннісно-світоглядної стратегії, коли йдеться про оптимальне просування наших демократичних цінностей і духовних сенсів в умовах цифровізації суспільства зокрема та їх презентацію цивілізованому світові в кіберпросторі загалом, має стати важливим маркером нашої української культури, на відміну від традиційної бездуховної культури московитів.

Отже, **завдання** медіаосвіти, спрямовані на розвиток патріотичної поведінки молоді в кіберпросторі, насамперед такі: визначити *стратегічні напрями* розвитку оптимального прояву патріотизму як реалізацію ціннісно-світоглядної стратегії в кіберпросторі. Це: 1) *моральний спротив і дієва протидія* ідеологічним впливам в умовах інформаційної війни, а також 2) цілеспрямоване, *активне просування* української ідеї в кіберпросторі на засадах цифрового гуманізму.

Реалізація зазначених стратегічних напрямів оптимального прояву патріотизму молоді в кіберпросторі має здійснюватися за допомогою різних *тактик*, які за функціональною спрямованістю відповідають кожній зі стратегій: 1) дії щодо знешкодження ворожого контенту, а також 2) дії зі створення і поширення патріотичного контенту.

Зі свого боку, тактики забезпечуються такими розвиненими вміннями:

- *ментальні вміння* як здатність особистості усвідомити і визначити власні світоглядні позиції і патріотичні зокрема; розуміння сенсу морально-етичних норм поведінки в суспільстві і в кіберпросторі;

- *когнітивні вміння* як розвинене логічне, критичне мислення, рефлексія, свідомо раціональне (не емоційне) сприйняття інформації про події, що відбуваються та висвітлюються в медіа, їх критичне оцінювання; а також створення образів, задумів щодо реалізації цифрового контенту на рівні уяви (Череповська, 2023);

- *практичні вміння* – представлені переважно технічним аспектом активності в кіберпросторі і конкретними діями, як-от: 1) вміння копіювати, поширювати, зберігати потрібний цифровий контент, класифікувати окремо його різні формати, щоб за потреби легко знайти і застосувати; 2) використання спеціально створених застосунків (BRAMA, ЦПД та інших), які дають змогу користувачам кіберпростору ефективно протидіяти пропаганді, ідеологічним випадом проти українців, інформаційним закидам проти України; 3) техногенне втілення як візуалізація ідей, задумів, образів у певний контент будь-якого формату (цифрована світлина, малюнок, графіка, відео, слайд-шоу, reels, сторіз тощо) патріотичного змісту за допомогою спеціальних платформ/програм (Paint, Canva, Fotoshop, мобільні застосунки редагування тощо) та поширення його в кіберпросторі як просування українських ідей, світогляду.

Головний акцент такий: засвоєння тактик для реалізації практичних умінь залежить передусім від патріотичної вмотивованості особистості щодо її патріотичної активності в мережі.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Результатом нашого дослідження стало проведення теоретичного аналізу патріотичного складника ціннісно-світоглядних стратегій особистості в контексті вітчизняної концепції медіаосвіти в умовах цифровізації суспільства і довготривалої війни. Уточнено, що патріотизм, як інтегративна особистісна характеристика, формується під впливом суспільних, культурних, історичних, національних чинників та відображає ставлення людини до своєї країни, народу, мови, традицій. З'ясовано, що ціннісно-світоглядні стратегії є системою поглядів, переконань, смислів, які визначають орієнтири життєдіяльності людини та впливають на вибір нею поведінкових моделей. У цьому контексті патріотизм виконує роль інтегратора: він об'єднує моральні, етичні, громадянські, національні цінності і може сприяти взаємодії особистості із соціальним середовищем та

інтерактивним зокрема. Розглянуто вплив патріотичного складника на формування громадянської ідентичності, мотиваційної сфери, життєвих орієнтацій молоді, що часто-густо проявляються в кіберпросторі як реальності «третього» світу. Підкреслено, що формування розвиненого патріотизму молоді потребує усвідомлення цінності рефлексії, критичного осмислення власних поглядів та готовності до активної громадянської позиції як у реальному житті, так і в соцмережах. Зроблено висновок, що патріотичний складник, як невід’ємний елемент ціннісно-світоглядної сфери особистості, визначає її ставлення до себе, інших людей, суспільства, держави в цілому.

Запропоновано медіапсихологічні стратегії оптимального прояву патріотизму молоді в кіберпросторі; окреслено тактики протидії ворожій пропаганді і тактики поширення проукраїнських ідей, цінностей смислів; визначено ментально-когнітивні, практичні уміння, які забезпечують реалізацію цих тактик.

Подальші дослідження можуть бути спрямовані на емпіричну перевірку зв’язку між ступенем розвитку патріотичних настановлень молоді і рівнем актуалізації її патріотичної активності в кіберпросторі. Оптимізація прояву патріотизму в кіберпросторі як етичної цифрової патріотичної поведінки користувачів потребує також невідкладного напрацювання практичних рекомендацій, методичних розробок, спрямованих на оптимізацію етичного аспекту патріотичної поведінки молоді.

Список використаних джерел

- Бех, І. Д. (1997). Духовні цінності в розвитку особистості. *Педагогіка і психологія*, 1 (14), 124–129.
- Васютинський, В. (2024). Психологічні координати українського світу. Київ: Талком. Взято з <https://u.to/gLVCIg>
- Вознесенська, О., & Череповська, Н. (2015). Медіаосвітні засоби як ресурс розвитку патріотичних почуттів особистості. *Наукові студії із соціальної та політичної психології*, 35 (38), 231–244 с. Взято з http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nsspp_2015_35_22
- Долинська, Л. В., & Максимчук, Н. П. (2008). *Психологія ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя*. Кам’янець-Подільський: Сісін О. В.
- Зінченко, М. (2025, 14 березня). В Україні зросла кількість інтернет-користувачів. Звіт Digital 2025. *ms.detector.media*. Взято з <https://u.to/kLVCIg>
- Івченко, Ю. В. (2016). Соціально-філософський зміст патріотизму. *Філософські та методологічні проблеми права*, 1, 154–163. Взято з http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fmpp_2016_1_15
- Іщенко, М. П. (2021). *Патріот України у системі цінностей філософії гуманізму і демократії*. Черкаси: Гордієнко Є. І. Взято з <https://u.to/m7VCIg>
- Кабиш-Рибалка, А. (2014). Ціннісні орієнтації як особистісний чинник становлення життєвої стратегії інтелектуально обдарованої студентської молоді. *Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи*, (1), 162–166. Взято з http://nbuv.gov.ua/UJRN/ped_in_2014_1_26
- Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України (2022). Взято з <https://u.to/sbVCIg>
- Концепція цифрової медіаосвіти воєнного і повоєнного суспільства (2025). Взято з <https://u.to/urVCIg>
- Лучанінова, О. (2024). Патріотизм як духовно-моральна цінність особистості у світлі двох воєн ХХІ століття. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*, Збірник наукових праць, Т. 1, № 2 (109), 108–118. Взято з <https://u.to/v7VCIg>
- Матяж, С. В., & Березянська, А. О. (2013). Класифікація цінностей та ціннісних орієнтацій особистості. *Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу Києво-Могилянська академія]. Серія: Соціологія*, (225, Вип. 213), 27–30. Взято з http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdusoc_2013_225_213_7
- Міністерство освіти і науки України. (2019). *Ціннісні орієнтири сучасної української школи*. Взято з <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/Serpneva%20conferentcia/2019/Presentasia-Roman-Stesichin.pdf>
- Моляко, В. О. (Ред.) (2018). *Перцептивно-мисленнєві стратегії творчого конструювання інформаційних систем у навчальній та трудовій діяльності*. Київ: Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Взято з <https://u.to/yDhDIg>
- Найдьонова, Л., & Найдьонов, М. (2024). Концепція цифрової медіаосвіти: обґрунтування необхідності змін в умовах тривалої війни. *Проблеми політичної психології*, 15 (29), 96–135. Взято з <https://doi.org/10.33120/popp-Vol15-Year2024-154>.

Стратегія і тактика виховання. Взято з <https://osvita.ua/school/method/upbring/262/>

Целякова, О. М. (2009). Духовність і ціннісні орієнтації студентської молоді України в трансформаційному суспільстві. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*, (38), 222–233. Взято з http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpvgvzdia_2009_38_24

Цінність. Матеріали Вікіпедії – вільної енциклопедії. Взято з <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A6%D1%96%D0%BD%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%>

Череповська, Н. І. (2020). Медіаосвітні практики розвитку інформаційного патріотизму молоді. *Проблеми політичної психології*, 9 (23), 242–255. Взято з <https://u.to/zA77Hw>

Череповська, Н. І. (2021). Медіапсихологічні особливості патріотизму в інформаційну добу. *Наукові студії із соціальної та політичної психології*, 48 (51), 188–200. Взято з <https://u.to/4rVC1g>

Череповська, Н. І. (2024а). Особливості прояву патріотизму в умовах цифровізації суспільства, освіти та інформаційної війни. *Проблеми політичної психології*, 15 (29), 50–72. <https://doi.org/10.33120/popp-Vol15-Year2024-155>.

Череповська, Н. І. (2023). *Патріотизм молоді інформаційної доби: інноваційні засоби розвитку*. Взято з <https://u.to/TbZCIg>

Череповська, Н. (2024b). Патріотичний контент як прояв етичності цифрової поведінки користувачів в українських соцмережах. *Проблеми політичної психології*, 16 (30), 331–371. <https://doi.org/10.33120/popp-Vol16-Year2024-180>.

Яковенко, О. В. (2005). Психологічні стратегії ефективного розв'язання проблеми. *Научные записки НаУКМА. Т. 47: Педагогические, психологические науки и социальная работа*, с. 73–77. Взято з <https://u.to/YbZCIg>

Digital 2025. *ms.detector.media*. Retrieved from <https://u.to/kLVCIg>

Digital content (2025). *Wikipedia, the Free Encyclopedia*. Retrieved from <https://u.to/b7ZCIg>

Referens

Bekh, I. D. (1997). Dukhovni tsinnosti v rozvytku osobystosti [Spiritual values in personal development]. *Pedahohika i psykhologhiia*, 1 (14), 124–129. (in Ukrainian)

Cherepovska, N. I. (2020). Mediaosvitni praktyky rozvytku informatsiinoho patriotyzmu molodi [Media education practices for developing informational patriotism among youth]. *Problemy politychnoi psykholohii* [Problems of Political Psychology], 9 (23), 242–255. (in Ukrainian)

Cherepovska, N. I. (2021). Mediapsykhologichni osoblyvosti patriotyzmu v informatsiinu dobu [Media-psychological features of patriotism in the information age]. *Naukovi studii iz sotsialnoi ta politychnoi psykhologii* [Scientific Studios on Social and Political Psychology], 48 (51), 188–200. Retrieved from <https://u.to/4rVCIG> (in Ukrainian)

Cherepovska, N. I. (2024a). Osoblyvosti proiavu patriotyzmu v umovakh tsyfrovizatsii suspilstva, osvity ta informatsiinoi viiny [Peculiarities of patriotism in the context of digitalization of society, education, and information warfare]. *Problemy politychnoi psykholohii* [Problems of Political Psychology], 15 (29), 50–72. <https://doi.org/10.33120/popp-Vol15-Year2024-155>. (in Ukrainian)

Cherepovska, N. (2024b). Patriotychnyi kontent yak proiav etychnosti tsyfrovoi povedinky korystuvachiv v ukrainskykh sotsmerezakh [Patriotic content as a manifestation of the ethics of digital behavior of users in Ukrainian social networks]. *Problemy politychnoi psykholohii* [Problems of Political Psychology], 16 (30), 331–371. <https://doi.org/10.33120/popp-Vol16-Year2024-180>. (in Ukrainian)

Cherepovska, N. I. (2023). *Patriotyzm molodi informatsiinoi doby: innovatsiini zasoby rozvytku* [Patriotism of youth in the information age: innovative means of development]. Retrieved from <https://u.to/TbZCIg> (in Ukrainian)

Digital 2025. ms.detector.media. Retrieved from <https://u.to/kLVCIg> (in English)

Digital content (2025). *Wikipedia, the Free Encyclopedia*. Retrieved from <https://u.to/b7ZCIg> (in English)

Dolynska, L. V., & Maksymchuk, N. P. (2008). *Psykhologhiia tsinnisnykh oriientsii maibutnoho vchytelia* [Psychology of value orientations of a future teacher]. Kamianets-Podilskyi: Sisin O. V. (in Ukrainian)

Ishchenko, M. P. (2021). *Patriot Ukrainy u systemi tsinnosti filosofii humanizmu i demokratii* [Patriot of Ukraine in the system of values of the philosophy of humanism and democracy]. Cherkasy: Hordiienko Ye. I. Retrieved from <https://u.to/m7VCIg> (in Ukrainian)

Ivchenko, Yu. V. (2016). Sotsialno-filosofskiyi zmist patriotyzmu [Socio-philosophical content of patriotism]. *Philosophical and methodological problems of law*, 1, 154–163. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fmpp_2016_1_15 (in Ukrainian)

Kabysh-Rybalka, A. (2014). Tsinnisni orientatsii yak osobystisnyi chynnyk stanovlennia zhyttievoi stratehii intelektualno obdarovanoi studentskoi molodi [Value orientations as a personal factor in the formation of

the life strategy of intellectually gifted student youth]. *Pedahohichni innovatsii: idei, realii, perspektyvy* [Pedagogical innovations: ideas, realities, prospects], (1), 162–166. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/ped_in_2014_1_26 (in Ukrainian)

Kontsepsiia natsionalno-patriotichnoho vykhovannia v systemi osvity Ukrainy [The concept of national-patriotic education in the education system of Ukraine] (2022). Retrieved from <https://u.to/sbVCIg> (in Ukrainian)

Kontsepsiia tsyfrovoi mediaosvity voiennoho i povoiennoho suspilstva [The concept of digital media education of war and post-war society] (2025). Retrieved from <https://u.to/urVCIg> (in Ukrainian)

Luchaninova, O. (2024). Patriotyzm yak dukhovno-moralna tsinnist osobystosti u svitli dvokh voien KhKhI stolittia [Patriotism as a spiritual and moral value of the individual in the light of the two wars of the 21st century]. *Dukhovnist osobystosti: metodolohiia, teoriia i praktyka* [Spirituality of the individual: methodology, theory and practice], Vol. 1, 2 (109), 108–118. Retrieved from <https://u.to/v7VCIg> (in Ukrainian)

Matiazh, S. V., & Berezianska, A. O. (2013). Klasyfikatsiia tsinnosti ta tsinnisnykh oriiientatsii osobystosti [Classification of values and value orientations of the individual]. *Naukovi pratsi [Chornomorskoho derzhavnoho universytetu imeni Petra Mohyly kompleksu Kyievo-Mohylianska akademiia]*. [Scientific papers [Petro Mohyla Black Sea State University of the Kyiv-Mohyla Academy Complex. Series: Sociology], (225, Is. 213), 27–30. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchsoc_2013_225_213_7 (in Ukrainian)

Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy [Ministry of Education and Science of Ukraine]. (2019). *Tsinnisni oriiientyry suchasnoi ukrainskoi shkoly* [Value orientations of the modern Ukrainian school]. Retrieved from <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/Serpneva%20conferentcia/2019/Presentation-Roman-Stesichin.pdf> (in Ukrainian)

Moliako, V. O. (Ed.) (2018). *Pertseptyvno-myslennievi stratehii tvorchoho konstruiuvannia informatsiinykh system u navchalnii ta trudovii diialnosti* [Perceptual-thinking strategies for creative construction of information systems in educational and work activities]. Kyiv: H. S. Kostiuk Institute of Psychology, National Academy of Sciences of Ukraine. Retrieved from <https://u.to/yDhDIg>

Naidonova, L., & Naidonov, M. (2024). Kontsepsiia tsyfrovoi mediaosvity: obgruntuvannia neobkhidnosti zmin v umovakh tryvaloi viiny [The concept of digital media education: justifying the need for change in the context of a protracted war]. *Problemy politychnoi psykholohii* [Problems of Political Psychology], 15 (29), 96–135. <https://doi.org/10.33120/popp-Vol15-Year2024-154>. (in Ukrainian)

Stratehiia i taktyka vykhovannia [Education strategy and tactics]. Retrieved from <https://u.to/OCtDIg> (in Ukrainian)

Stratehiia [Strategy]. *Wikipedia, the Free Encyclopedia*. Retrieved from <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%96%> (in Ukrainian)

Tseliakova, O. M. (2009). Dukhovnist i tsinnisni oriiientatsii studentskoi molodi Ukrainy v transformatsiinomu suspilstvi [Spirituality and value orientations of Ukrainian student youth in a transformational society]. *Humanitarnyi visnyk Zaporizkoi derzhavnoi inzhenernoi akademii* [Humanitarian Bulletin of the Zaporizhzhia State Engineering Academy], (38), 222–233. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpgvzdia_2009_38_24 (in Ukrainian)

Tsinnist [Value]. *Wikipedia, the Free Encyclopedia*. Retrieved from <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A6%D1%96%D0%BD%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%> (in Ukrainian)

Vasiutynskyi, V. (2024). *Psykhologichni koordynaty ukrainskoho svitu* [Psychological coordinates of the Ukrainian world]. Kyiv: Talkom. Retrieved from <https://u.to/gLVCIG> (in Ukrainian)

Voznesenska, O., & Cherepovska, N. (2015). Mediaosvitni zasoby yak resurs rozvytku patriotichnykh pochuttiv osobystosti [Media and educational tools as a resource for developing patriotic feelings of the individual]. *Naukovi studii iz sotsialnoi ta politychnoi psykholohii* [Scientific Studies on Social and Political Psychology], 35 (38), 231–244. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nsspp_2015_35_22 (in Ukrainian)

Yakovenko, O. V. (2005). Psykhologichni stratehii efektyvnoho rozviazannia problemy [Psychological strategies for effective problem solving]. *Nauchnye zapysky NaUKMA. T. 47: Pedahohycheskye, psykholohycheskye nauky y sotsylnaya rabota* [Scientific notes of NaUKMA. Vol. 47: Pedagogical, psychological sciences and social work], pp. 73–77. Retrieved from <https://u.to/YbZCIG> (in Ukrainian)

Zinchenko, M. (2025, March 14). V Ukraini zroslo kilkist internet-korystuvachiv – zvit Digital 2025 [The number of Internet users in Ukraine has increased. Digital 2025 Report]. *ms.detector.media*. Retrieved from <https://u.to/kLVCIG> (in Ukrainian)